

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.167
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
доктору наук з державного управління,
професору, професору кафедри
публічного управління та адміністрування
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
Сурай Інні Геннадіївні

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента,
завідувача кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
Томашевської Антоніни Василівни
на дисертаційну роботу Стефанчука Юрія Дмитровича
на тему: **«Фінансові механізми розвитку територіальних громад в умовах
децентралізації»** подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 28 Публічне управління та
адміністрування за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування

**Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами,
темами.**

Від моменту проголошення незалежності України серед ключових завдань було формування дієвих фінансових механізмів місцевого самоврядування, зміцнення їхньої спроможності, забезпечення стабільності та, як наслідок, підвищення добробуту населення. Однак реалізувати ці цілі довгий час не вдавалося через відсутність суспільної консолідації, неготовність до масштабних реформ та небажання працювати на стратегічну перспективу. Трансформаційні процеси відбувалися без поступової еволюції, обмежуючись лише окремими змінами у соціальній та суспільній сферах. Усвідомлення необхідності глибоких структурних перетворень в економіці та визначальної ролі місцевих фінансів виявилось недостатнім для того, щоб Україна змогла стати серед модернізованих і конкурентоспроможних держав, рівноправних у світовій та європейській спільноті. Саме тому особливого значення набуває детальне вивчення еволюції та тенденцій розвитку фінансових механізмів функціонування територіальних громад в Україні.

Дисертаційна робота виконувалась у межах науково-дослідної роботи Карпатського національного університету імені Василя Стефаника: “Теоретико-методологічні та прикладні засади розробленні і функціонування інноваційних механізмів публічного управління та адміністрування” (номер державної реєстрації 0120U100494), внесок автора полягає в розробці пропозицій щодо удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність.

Дисертаційне дослідження спрямоване на розв'язання важливої наукової проблеми, що полягає у формуванні та обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення фінансових механізмів забезпечення розвитку територіальних громад в умовах децентралізаційних процесів.

У першому розділі дисертації *«Теоретично-організаційні основи фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації»* обґрунтовано теоретичні засади функціонування фінансових механізмів розвитку територіальних громад, проаналізовано тенденції їх формування на рівні місцевого самоврядування в Україні та охарактеризовано організаційне забезпечення в умовах децентралізації.

Узагальнено наукові підходи та уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема визначено сутність поняття «фінансові механізми розвитку територіальних громад в умовах децентралізації» як системи інструментів, методів і соціально-економічних відносин між органами влади, суб'єктами господарювання та населенням щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення розвитку громад.

Визначено історичні тенденції еволюції фінансових механізмів місцевого самоврядування в Україні та виокремлено сім основних етапів їх розвитку – від періоду Київської Русі до сучасного етапу незалежної України.

Обґрунтовано комплексну систему організаційного забезпечення фінансових механізмів територіальних громад, визначено її складові, підсистеми та індикатори, а також узагальнено зміни в нормативно-правовому та організаційному середовищі їх функціонування.

У другому розділі *«Аналіз фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації»* здійснено комплексний аналіз проблем і особливостей становлення фінансових механізмів, оцінено фінансову спроможність територіальних громад Івано-Франківської області та проведено стратегічний аналіз ефективності їх функціонування.

Досліджено динаміку доходів і видатків місцевих бюджетів, встановлено залежність обсягів доходів від структури видатків, а також визначено, що процеси фінансової децентралізації в області відбувалися повільніше, ніж у середньому по Україні, що зумовлює необхідність застосування адаптованих управлінських інструментів.

Проведено комплексну оцінку фінансової спроможності територіальних громад на основі інтегрального показника та визначено ключові внутрішні і зовнішні фактори впливу. Результати свідчать про зростання конкурентоспроможності громад завдяки ефективному управлінню фінансовими ресурсами.

Для визначення стратегічного потенціалу удосконалення фінансових механізмів застосовано PEST-, SWOT- та GAP-аналіз, що дозволило ідентифікувати сильні й слабкі сторони, а також можливості й загрози розвитку територіальних громад.

У третьому розділі *«Напрями удосконалення організації фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації»*

обґрунтовано напрями державної політики підтримки фінансових механізмів, визначено шляхи їх удосконалення як інструменту регіонального розвитку та запропоновано стратегічні напрями модернізації.

Запропоновано диверсифікований підхід до розвитку фінансових механізмів на основі макрорегіонального поділу держави з урахуванням безпекових чинників та потреб післявоєнного відновлення.

Розроблено нові підходи до модернізації регіональної політики, що передбачають інтеграцію безпекового компонента, диференційований розвиток територій, посилення місцевого самоврядування, цифровізацію фінансового управління, міжсекторальну співпрацю та європейську інтеграцію.

Запропоновано концепцію удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад, яка охоплює інноваційні підходи до формування доходів, оптимізації видатків, міжбюджетних трансфертів та залучення позабюджетних ресурсів, зокрема перерозподіл ПДФО та впровадження стимулюючого фінансового вирівнювання.

Обґрунтовано стратегічні напрями зміцнення фінансової спроможності громад, серед яких розширення доходної бази, оптимізація витрат, розвиток цифрових інструментів та підтримка малого і середнього бізнесу. Запропоновано інноваційний підхід до створення індустріальних парків як комплексних екосистем економічного розвитку територій.

Викладене вище свідчить про достатній рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження. Висновки – в цілому відповідають поставленим завданням, відповідно відтворюються в оприлюдненому тексті анотації.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, можна стверджувати, що отримані наукові результати є достатньо аргументованими та обґрунтованими. Представлена до захисту робота є самостійною, інноваційною – в ній здебільшого порушуються питання, які характеризуються невисоким рівнем розробки в Україні. Наукова новизна та висновки дисертації сформульовані конкретно, отримані на основі логічного та послідовного викладу матеріалу. Розділи дисертаційної роботи взаємопов'язані між собою та структурно доповнюють один одного.

Зазначене дозволяє зробити висновок про достатню обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації, а також про логічність, системність, послідовність та комплексність викладу матеріалу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що у дисертаційній роботі за результатами дослідження розроблено пропозиції щодо удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано диференційований підхід до вдосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад, який ґрунтується на новому макрорегіональному поділі держави з урахуванням безпекових аспектів та пріоритетів стратегічного планування в умовах післявоєнного відновлення

шляхом виділення таких зон: зона небезпеки, прифронтна зона, опорна зона, тилова зона та тимчасово окуповані території. У межах даного безпекового макрорегіонального поділу розроблено диференційовані підходи до формування пріоритетів та напрямків удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад;

удосконалено:

- методичні підходи до дослідження тенденцій становлення фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації шляхом поєднання аналізу стану та динаміки змін у структурі доходів і видатків місцевих бюджетів аналізу стану та тенденцій змін в обсягах і джерелах надходжень й видатків територіальних громад, що дозволило виявити та обґрунтувати існування залежності між обсягами надходжень до місцевих бюджетів у довгостроковій перспективі та структурою їх видаткової частини у короткостроковому періоді;

- організаційно-методичні підходи до модернізації державної політики регіонального розвитку України в умовах післявоєнного відновлення, що розглядаються крізь призму удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад, що ґрунтуються на інтеграції безпекового компонента у регіональну політику; застосуванні диференційованого підходу до розвитку територій; децентралізованому плануванні та посиленні ролі місцевого самоврядування; переході до концепції «розумного» управління фінансовими механізмами; активізації партнерських форматів та міжсекторальної співпраці громад; орієнтації на цілі сталого розвитку; реформуванні інституційної архітектури регіональної фінансової політики та поглибленні європейського інтеграційного вектора;

- науково-теоретичні засади та прикладні підходи до модернізації фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації, що передбачають формування ефективної та збалансованої системи управління фінансовими ресурсами, орієнтованої на забезпечення сталого розвитку та фінансової самодостатності громад і зменшення регіональних диспропорцій, при цьому доведено, що за умов обмеженості бюджетних ресурсів ключовим пріоритетом модернізації є впровадження диверсифікованого підходу до фінансового забезпечення регіональної та місцевої політики, який сприятиме одночасному зростанню обсягів надходжень і розширенню спектра джерел фінансування;

- концепцію удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад, яка включає інноваційні підходи до формування доходів, витрат, міжбюджетних трансферів та позабюджетних фінансових ресурсів, оптимізацію податкової політики, запровадження ефективної системи фінансового вирівнювання на обласному рівні для забезпечення рівномірного розвитку регіонів, усунення диспропорцій у фінансовому забезпеченні територіальних громад та створення справедливих умов для реалізації місцевих повноважень; впровадження стимулюючого фінансового вирівнювання та адаптацію законодавства в контексті євроінтеграційних процесів;

- стратегічні напрями та інструменти удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад в умовах децентралізації, які передбачають розширення доходної бази, оптимізацію видатків, оптимізацію

механізмів міжбюджетних відносин, запровадження цифрових технологій у систему фінансового управління та активне залучення альтернативних джерел фінансування;

набули подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний науковий апарат дисертації, зокрема, розкрито сутність поняття: “фінансові механізми розвитку територіальних громад в умовах децентралізації” під якими розуміємо систему інструментів, норм, методів та соціально-економічних відносин між органами місцевого самоврядування, державних органів влади, місцевих суб'єктів господарювання та населення громади в процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів задля для виконання власних та делегованих державою повноважень й забезпечення досягнення стратегічних цілей розвитку територіальних громад в умовах децентралізації;

- методичні підходи до визначення стратегічного потенціалу удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад на основі комплексного стратегічного аналізу з використанням методів: PEST-аналізу, SWOT-аналізу, GAP-аналізу системи управління фінансовими механізмами у поєднанні з результатами соціологічного опитування, що дозволило ідентифікувати сукупність сильних і слабких сторін функціонування територіальних громад, а також виявити наявні та потенційні можливості і загрози зовнішнього середовища, які визначають особливості впливу на ефективність фінансових механізмів їх розвитку.

Значним є доробок дисертанта у опублікуванні результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковані в 9 наукових працях, у тому числі, в наукових фахових виданнях – 3 статей, апробація матеріалів дисертації - в 6 публікаціях.

Варто відмітити, що апробація результатів дослідження на науково-практичних конференціях демонструє плановірність і системність роботи здобувача протягом всього періоду роботи над дисертацією. Зміст анотації ідентичний основним положенням дисертації. Опубліковані наукові праці повною мірою відображають основні положення та результати дослідження.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні та прикладні розробки й пропозиції автора можуть бути використані при підготовці навчально-методичних матеріалів з публічного управління, при викладанні здобувачам закладів вищої освіти, а також в практичній діяльності органів місцевого самоврядування. Основні результати даного наукового дослідження використано:

- Виконавчим комітетом Калуської міської ради Івано-Франківської області (довідка № 283/02-38/01 від 14.02.2025 р.) використано розробки та пропозиції щодо напрямів удосконалення фінансових механізмів розвитку територіальних громад, зокрема: концепцію удосконалення фінансових інструментів розвитку територіальних громад, яка включає запровадження новітніх підходів до управління дохідною та видатковою частинами бюджету,

модернізацію механізмів міжбюджетного фінансування та активне залучення альтернативних джерел фінансування поза межами бюджет;

- Виконавчим комітетом Косівської міської ради Комівського району Івано-Франківської області (довідка № 341 від 27.02.2025 р.) використано результати комплексного стратегічного аналізу із використанням PEST-, SWOT- і GAP-методів та соціологічного опитування дозволив виявити внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на ефективність фінансових механізмів розвитку територіальних громад;

- Карпатським національним університетом імені Василя Стефаника (довідка № 01-23/161 від 08.07.2025 р.) використано розробки автора щодо узагальнення і систематизації теоретичних засад організації фінансових механізмів територіальних громад в умовах децентралізації у процесі підготовки здобувачів та викладання курсів на кафедрі публічного управління та адміністрування та у науково-дослідній роботі здобувачів та науковців університету.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації.

Аналіз анотації та основних положень дисертаційної роботи Стефанчука Юрія Дмитровича підтвердив їх повну відповідність тексту дисертації щодо формулювання мети, об'єкта і предмета дослідження, поставлених завдань, наукової новизни, висновків до розділів та загальних висновків. У цілому анотація стисло й коректно відображає методологічні засади дослідження, логіку обґрунтування положень та ключові ідеї, викладені в дисертаційній роботі.

Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації. Дисертація та оприлюднена анотація оформлені згідно з Вимогами до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 03.02.2017 за № 155/30023.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи отримані результати виконаного дослідження Стефанчука Юрія Дмитровича, варто зупинити увагу на зауваженнях та дискусійних положеннях:

1. У другому розділі (підпункт 2.1, рис. 2.1) автор проводить аналіз активності громад у процесах добровільного об'єднання, зазначаючи, що Івано-Франківська область займала 12-14 позицію за темпами. Було б доцільно поглибити аналіз причин такого відставання, дослідивши кореляцію між фінансовою спроможністю сільських рад до об'єднання та їх бажанням об'єднуватися, а також визначити, чи не став фактор наявності власних ресурсів у фінансово спроможних сіл стримуючим чинником для створення ТГ.

2. У підпункті 2.2 наведено порівняння доходів на 1 мешканця, де кращі громади України (наприклад, Черкаська ТГ – 81,4 тис. грн) значно випереджають кращі громади Івано-Франківщини (Поляницька ТГ – 16,1 тис. грн). Доцільно було б детальніше проаналізувати структурні причини такого розриву (галузева специфіка, наявність великих платників податків) та надати рекомендації, як громадам без потужної промисловості (туристичним, аграрним) скоротити цей розрив.

3. Автор пропонує перехід до «розумного» регіонального управління (smart regional financial management). Варто деталізувати фінансовий аспект впровадження таких систем, зокрема забезпечення ресурсів на закупівлю програмного забезпечення та навчання персоналу для «розумного» управління у малих сільських громадах з обмеженим бюджетом.

Проте, дані зауваження та рекомендації не знижують якісний рівень дисертації, її науково-теоретичну та практичну цінність і наукову новизну.

Загальний висновок та оцінка дисертації.

Дисертаційна робота Стефанчука Юрія Дмитровича «Фінансові механізми розвитку територіальних громад в умовах децентралізації» є самостійним, завершеним науковим дослідженням.

Актуальність обраної теми дослідження, обґрунтованість наукових положень та висновків і запропонованих автором рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність, достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях свідчать про глибоку наукову самостійність автора, високий рівень підготовленості дослідження.

Одержані автором результати забезпечують розв'язання актуального наукового завдання в галузі науки «Публічне управління та адміністрування», яке полягає у розробленні моделі комплексного організаційно-правового механізму публічного управління інвестиційним розвитком регіону.

Дисертація відповідає вимогам до оформлення дисертацій, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Вважаю, що Стефанчук Юрій Дмитрович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії (PhD) з галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

Рецензент

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту
та бізнес-адміністрування факультету управління
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Антоніна ТОМАШЕВСЬКА